

Obr. č. 4: Pojetí osobnosti na základě rozdílů

Situační a interakční definice osobnosti

Pod vlivem behaviorismu se v 70. letech 20. stol. objevilo pojetí, které hlásá, že osobnost jako vnitřní předpoklad vědomí a jednání neexistuje. Vše, co je na člověku individuální, se dá vyvodit ze specifického psychologického zpracování situací.

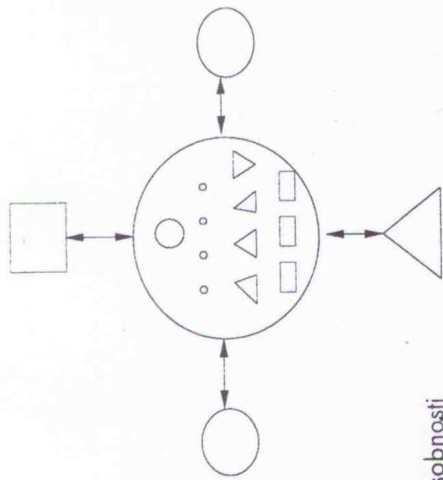
K zamýšlení

Tento extrémní situacionismus je jednoznačně vyjádřen již klasikem behaviorismu J. B. Watsonem v jeho známém prohlášení: „Dejte mi tučet zdravých dobře rostlých dětí a vlastní specifický svět, v němž bych je vychovával, a já vám ručím za to, že z kteréhokoliv z nich vychovám specialistu podle objednávky: lékaře, právníka, umělce, vedoucího prodejny, ba dokonce i žebráka a zloděje, bez zřetele k jeho vlohám, sklonům, tendencím, schopnostem, zájmům a výbavě jeho předků.“

Brzy po svém konstituování byl **situacionismus** kritizován a zmírněn **interakcionismem**. Podle tohoto názoru pochopit osobnost je možné, jen když ji studujeme v síti interindividuálních vazeb, které tvoří složitou mnohaúrovňovou strukturu skupiny. Považuje za smysluplné uvažovat o osobnosti jakožto o člověku ve společenských podmínkách (v rodině, v kolektivu, ve skupině, v soustavě mezilidských vztahů), neboť osobnost je bytostně dialogická, interakční. Každý konkrétní akt chování nebo prožívání je výslednicí interakce specifické situace a osobnostních dispozic. Toto pojetí lze charakterizovat jako

osobnost ↔ prostředí.

V něm je kladen důraz na specifické interakce mezi jedincem a složkami jeho sociálního pole. V souladu s tímto náhledem je osobnost definovaná inventarizací charakteristických způsobů interakcí s významnými osobami.

Obr. č. 5: Interakční pojetí osobnosti

V. S. Merlin (1958) interakční přístup vyjádřil pomocí metafory zrcadlení: „Osobnost je soustava vztahů ke skutečnosti odrážející se ve vědomí a chování jedince.“

P. Řičan (1982) akcentuje rovněž interakci, když chápe osobnost jako „integrovaný, k seberealizaci směřující systém psychických a psychofyzických funkcí individua, které jsou v neustálé interakci s prostředím“.

Systémové uvazování o osobnosti

Systémové pojetí osobnosti zdůrazňuje, že v osobnosti jednotlivé determinující a regulující jednotky (dispozice, stavy, procesy) souvisejí jednak navzájem a jednak s formativními vlivy a situacemi, v nichž se život osobnosti odehrává, ale i s konsekvencemi, které po činnosti osobnosti zůstávají (jako povědomí o ní nebo jako reálné činy).

Systémové pojetí můžeme vyjádřit v takovéto zhušťující formulaci: *Osobnost je individualizovaný systém (integrace) psychických procesů, stavů a vlastností, které jednak vznikají socializací (působením výchovy a prostředí), jednak přetvářením vrozených vnitřních podmínek bytí člověka, a determinují a řídí předmětné činnosti jedince, jeho sociální styky a duchovní vztahy.*

Sociální styky, duchovní vztahy a životní podmínky se v prožívání a jednání individua interiorizují a vznikající jednotky osobnosti se ve vývoji pod vlivem vývojových podnětů a situací diferencují, integrují, modifikují, fixují, generalizují a individualizují jako způsoby nazírání (kognitivní schémata) a jednání (akční schémata) či jako obrazy světa a plány činnosti. Lapidárně řečeno, osobnost je výsledkem selekce významných struktur životních podmínek a projekce takto vytvořených jednotek do uvědomování i jednání.